

4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

5. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

6. Смокович М.І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. Науковий вісник Ужгородського національного університету. № 70 (2022). Серія: Право. Розділ 10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура. С. 450–455.

Жульковська Анастасія Василівна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
завідувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент
Макаров Марк Анатолійович

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Історія людства практично не знає періодів, коли б не було воєн і збройних конфліктів, під час яких не страждало б мирне населення і, перш за все це діти. Як відомо, діти відносяться до найуразливішої групи людей. Вразливість означає відсутність спеціального захисту тих, чие існування наражається на небезпеку. Ця думка відображена в Декларації 1974 р. про захист жінок і дітей у надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів. Декларація зобов'язує держави, які беруть участь у збройних конфліктах, докласти всіх можливих зусиль, щоб уберегти жінок і дітей від руйнівних наслідків війни, домогтися заборони переслідування, застосування тортур, принизливого поводження та насильства.

В даний час, через збройні конфлікти, гинуть і стають каліками як діти, що беруть безпосередньо участь, так і ті що не мають відношення до того що відбувається.

Питання правового статусу дитини є предметом досліджень як у загальній теорії права, так і в науці конституційного права. Зокрема, різні аспекти захисту дітей під час воєнних дій та збройних конфліктів висвітлені у працях Н. Лисько, А. Мацко, В. Репецького, М. Гнатовського, О. Клименко, І. Лукашук та інших правознавців.

Метою є дослідження нормативної бази, яка регламентує захист прав дітей у збройних конфліктах.

Інститут міжнародного захисту прав дитини – сукупність міжнародно-правових принципів і стандартів, що визначають права і свободи дітей, які встановлюють обов'язки держав щодо забезпечення

та реалізації на практиці цих прав і свобод, а також міжнародні механізми контролю за виконанням державами міжнародних зобов'язань.

Початок міжнародно-правового захисту прав та інтересів дітей було покладено в рамках Ліги Націй і згодом йшло паралельно із загальним міжнародним регулюванням прав людини під егідою ООН. Ці процеси були тісно пов'язані і взаємозалежні. Частиною загальних норм є міжнародно-правові норми про права дітей та їх захист.

Міжнародні стандарти щодо дотримання прав дитини формувалися протягом останніх десятиліть і знайшли відображення важливих документах.

Відповідно до ч. 1 ст. 24 Пакту про громадянські та політичні права 1966 року встановлюється право кожної дитини без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі, як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави [1].

Конвенція ООН про права дитини 1989 року вимагає від держав-членів вживати всіх необхідних заходів для підтримки фізичного та психологічного відновлення та соціальної реінтеграції дитини, яка стала жертвою збройного конфлікту[2]. Зазначені процеси мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу та гідність дитини.

Права людини стають особливо вразливими під час військових дій, незалежно від типу самого збройного конфлікту. Міжнародне гуманітарне право тісно пов'язане із захистом основних прав людини відповідно до ряду загальних і спеціальних принципів і правил.

Відповідно, галузеві принципи захисту дітей під час збройного конфлікту можна сформулювати так: сторони збройного конфлікту вживають усіх заходів для того, щоб діти віком до 15 років не брали участь у бойових діях як комбатанти. Цього вимагає від сторін конфлікту п. 2 ст. 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій від 1949 р. [3]. Зокрема, сторони конфлікту мають утриматися від призову дітей до лав збройних сил. Цей принцип також закріплений у ст. 2 та ст. 3 ст. 38 Конвенції ООН про права дитини, де йдеться про прийняття промислових принципів універсальними угодами. Таким чином, міжнародна спільнота може використовувати загальні та спеціальні інструменти для захисту прав дітей під час війни.

Цілком заборонити участь підлітків у військових діях неможливо. Пункт 2 ст. 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій пропонує сторонам збройного конфлікту мінімізувати вербування в армію осіб віком від 15 до 18 років і віддавати перевагу особам старшого віку. Слід зазначити, що ця установка має умовний характер, оскільки держави-учасниці можуть послатися на складність військової ситуації, щоб законно здійснити заклик молодих до збройних сил. Якщо у період міжнародного збройного конфлікту,

незважаючи на заборону, передбачену п. 2 ст. 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, діти віком до 15 років покликані до складу збройних сил, вони продовжують користуватися особливим захистом.

Зауважимо, що проблема визначення віку, з якого дитина стає дорослою людиною, є досить складною як у галузі фізіології та психології, так і у правовій сфері. Юридична наука пов'язує його наступ із правовим статусом особи та її дієздатністю. Міжнародне гуманітарне право надає особливий захист для дітей віком до 15 років. Конвенція про права дитини 1989 р. у ст. 1 закріплює норму про те, що «дитиною є кожна людина істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, який застосовується до цієї дитини, вона не досягає повноліття раніше». Є компроміс між системами міжнародного та національного права щодо встановлення віку повноліття.

Однак під час збройного конфлікту це питання набуває особливого значення з точки зору усвідомлення дітьми своєї прямої або опосередкованої участі у війні. Військові дії дітей-комбатантів у світі є вкрай гострою темою у зв'язку з постійними збройними зіткненнями та низьким рівнем економіки в країнах африканського континенту (Сомалі, Чад, Кенія) та військовою ситуацією в Афганістані та Іраку. Виходячи з даних ООН, у 20-ти країнах світу, що переживають конфлікт, існує понад 60 урядових збройних сил і недержавних збройних угруповань, котрі вербують дітей у солдати.

Незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових актів, що регулюють різні аспекти захисту прав дитини, за даними Гельсінської спілки, «на сьогодні дуже мало правових норм, які встановлюють особливості правового регулювання прав дитини в умовах збройного конфлікту» [4, с. 28].

У 2014 році було прийнято Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим тимчасово окупованої території України», норми якого містять лише загальні, недеталізовані положення щодо соціально-правового захисту громадян, дітей під час збройного конфлікту.

Опрацьовуючи Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремих категорій громадян» від 29 жовтня 2014 року, звертається увага на необхідність вирішення питання навчання дітей учасників бойових дій та дітей батьки якого загинули під час участі в антитерористичній операції [5].

Зараз Конвенцію про права дитини ратифікували майже всі країни світу, за винятком Сомалі та Сполучених Штатів Америки.

Конвенція визнавала дитину повноправним членом суспільства, також Конвенція є комплексним документом у сфері захисту прав дитини та визнається базовим документом для всіх інших документів, пов'язаних із правовим захистом дітей та молоді.

Відображає права дітей, розглядає будь-які спеціальні питання, в тому числі збройні конфлікти.

Державні органи також повинні вживати заходів щодо забезпечення матеріальної та медичної допомоги по відношенню до дітей, які вирушають у лікувальні профілакторії, інтернати, сприяти пошуку їх рідних (ст. 30 Конвенції ООН про права дитини).

На основі ратифікованих Україною міжнародних актів та договорів, у національному законодавстві діють норми, які повною мірою відповідають захисту прав дітей під час досудового розслідування, судового розгляду, чи інших стадіях кримінального процесу в яких може опинитися дитина.

Національне законодавство розуміє, що бути у контакті чи конфлікті з законом може бути вкрай драматичним досвідом для дитини. Саме тому українська система правосуддя є максимально адаптованою до потреб дітей та їх вразливості. Як приклад можемо взяти процедуру опитування дітей за методикою «Зелена кімната», яка створена за рекомендацією координатора проєктів ОБСЄ в Україні.

Підсумовуючи, робимо висновок, що міжнародне та національне законодавство містить норми віддзеркалені у Кримінально-процесуальному кодексі України, що забезпечують додатковий захист у кримінальному провадженні прав та законних інтересів дітей. Проте події в Україні, внаслідок яких гине мирне населення (в тому числі діти), свідчать про грубе порушення норм міжнародного права, за яке відповідно до Статуту ООН держава-порушниця має нести відповідальність.

В умовах воєнного стану та збройних конфліктів, права дитини мають залишатися домінуючими загальнозначущими цінностями та основою гуманітарного співробітництва держав, закріпленими на міжнародно-правовому та національному рівнях.

Список використаних джерел

1. Міжнародний пакт «Про громадянські та політичні права» від 16 груд. 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

2. Конвенція про права дитини. Схвалено Генеральною Асамблеєю ООН 20 лист. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I). Підписано в Женеві 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.

4. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройних конфліктів на сході України / за ред. А. П. Бущенко. Українська Гельсінкська спілка за прав людини. Київ: КИТ, 2016. 82 с.

5. Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремих категорій громадян: Указ Президента України від 29 жовтня 2014 року, № 835/2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 88. Ст. 2516.